

АПЕЛЯЦІЙНИЙ ПЕРЕГЛЯД СПРАВИ У НОВІТНЬОМУ ФОРМАТІ ЗАКОНОДАВСТВА

А.А. НЕСТЕРЕНКО,

викладач кафедри судоустрою, прокуратури та адвокатури,

ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»

E-mail: annans@ukr.net

Анотація. Сучасний етап реформування організації судових органів та наповнення їх діяльності новітніми процесуальними інструментами стало можливим із прийняттям змін до Конституції України від 2 червня 2016 р. (щодо правосуддя). На цій підставі одним із способів перевірки судових рішень визначено забезпечення апеляційного перегляду справи. Тому апеляційний перегляд справи розглянуто у новітньому форматі законодавства як стадію перевірки судового рішення, яке не набрало законної сили, судом апеляційної інстанції з метою однакового і правильного застосування норм матеріального і процесуального права на підставі поданої заінтересованою особою апеляційної скарги. Проведено авторське дослідження апеляційного перегляду справи з точки зору оновлення понятійного апарату та співставлено поняття «забезпечення права на апеляційний перегляд справи», «апеляційний перегляд справи», «апеляційне оскарження», а на цій основі та з використанням актуальних напрацювань дослідників у галузі теорії права сформульовано авторську дефініцію поняття «апеляційний перегляд справи».

Ключові слова: апеляційне оскарження, апеляційний перегляд справи, апеляційна скарга, забезпечення права, інститут права, суд апеляційної інстанції

Актуальність.

У науці судоустрою чітко окреслена проблема апеляційного перегляду судових рішень. Однак неоднозначність наукового сприйняття цього питання пов'язана з тим, що у поняття «апеляційний перегляд» вкладаються досить різні тлумачення, які відрізняються як кутом погляду наукового пошуку, так і результатами теоретичних напрацювань. Загалом конституційне право на судовий захист передбачає як невід'ємну частину такого захисту

можливість поновлення порушених прав і свобод особи, правомірність вимог яких установлена в належній судовій процедурі та формалізована в судовому рішенні, і конкретні гарантії, які дозволяли б реалізовувати його в повному обсязі та забезпечувати ефективне поновлення в правах за допомогою правосуддя, в тому числі під час перегляду судових рішень в апеляційному порядку, яке відповідає вимогам справедливості, що узгоджується зі ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Питанню апеляційного перегляду (апеляційного провадження) приділено достатньо уваги у наукових працях та монографічних виданнях. Однак в окремих публікаціях визначений у статті предмет дослідження або вивчався у різних аспектах наукової розвідки, або деякі теоретичні положення є застарілими і потребують оновлення. Поки що робляться лише перші кроки у контексті дослідження апеляційного перегляду справи саме в новітньому конституційному і законодавчому форматах та з урахуванням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Метою даної статті є теоретичне дослідження апеляційного перегляду справи як способу перевірки судових рішень, які не набрали законної сили, судом апеляційної інстанції на підставі оновлених положень Конституції України та приписів процесуального законодавства.

Результати.

Спеціально-наукова література не розрізняє поняття «апеляційне провадження» та «апеляційний перегляд», фактично ставлячи знак рівності між ними. Із таким підходом можливо погодитися, оскільки, наприклад, розділ V ЦПК України має назву «Перегляд судових рішень», об'єднуючи в собі норми, які регулюють порядок апеляційного провадження, касаційного провадження та перегляду судових рішень за нововиявленими та за виключними обставинами. Отже, використання зазначених понять поряд не суперечить правилам юридичної техніки та методології наукових до-

сліджень. Таким чином, апеляційний перегляд є особливою, самостійною, контрольною функцією, яка здійснюється на реалізацію судом апеляційної інстанції процесуальним повноважень з метою перегляду судового рішення, яке не набрало законної сили.

Необхідно вказати на різність підходів дослідників у питанні визначення поняття апеляційного перегляду справи.

Так, на думку І.М. Іліопол апеляційний перегляд справи як єдине поняття поєднує дві правомочності: право на пред'явлення апеляційної скарги та право на її задоволення судом, надане учасникам справи, а також особам, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки (Іліопол, 2018: 13). Але за такого підходу навряд чи можливо вказувати про право на задоволення апеляційної скарги та виокремлювати таке право як самостійну правомочність, оскільки залишення скарги без задоволення чи задоволення викладених в апеляційній скарзі вимог лежить у межах дискреції суду апеляційної інстанції.

Як стверджує Р.П. Кайдашев апеляційне провадження – це врегульована нормами КАС України факультативна стадія адміністративного судового процесу, яка складається з певного кола правовідносин, зміст яких пов'язаних із переглядом адміністративним судом апеляційної інстанції судового рішення, яке не набрало законної сили (Кайдашев, 215: 113). В даному випадку не можна погодитися з посиланням на факультативність апеляційного провадження як стадії перевірки судового рішення. Апеляційний перегляд за будь-яких умов не може розпочатися просто так, оскільки для цього необхідне во-

левиявлення заінтересованої особи. Тому вести мову про факультативність, на нашу думку, некоректно.

У свою чергу, Є.А. Чернушенко вказує на те, що апеляційне провадження у цивільних справах, як стадія цивільного процесу – це діяльність суду апеляційної інстанції, яка порушується лише за апеляційною скаргою осіб, які приймали участь у розгляді справи у суді першої інстанції, і яка спрямована на повторний розгляд і вирішення справи по суті, з метою перевірки правильності встановлення фактичних обставин справи, законності і обґрунтованості постанов суду першої інстанції, які не набрали чинності, в межах доводів апеляційної скарги (Чернушенко, 2004: 11). Алев наведеному визначенні не враховано тих осіб, які не брали участь у справі в суді першої інстанції, але цим судом було вирішено питання про їхні права та обов'язки. Тому логічно вказати про заінтересованих осіб, які подали апеляційну скаргу.

На думку професора В.Т. Маляренка, апеляційний перегляд судових рішень за апеляційними скаргами дозволяє виправити помилки судів першої інстанції, забезпечити правильний і однаковий підхід до застосування правових норм, а також має контрольний та превентивний характер. Таким чином, апеляційне провадження є самостійною стадією кримінального процесу, у якій суд на підставі апеляційної скарги перевіряє законність і обґрунтованість вироків, ухвал суду першої інстанції, а також, відповідно до КПК України, ухвал слідчого судді (Коваленко & Маляренко, 2008: 530).

З урахуванням наведених позицій і поглядів дослідників, на нашу думку, апеляційний перегляд (апеляційне провадження) – це стадія перевірки судового рішення, яке не набрало

законної сили, судом апеляційної інстанції з метою однакового і правильного застосування норм матеріального і процесуального права на підставі поданої заінтересованою особою апеляційної скарги.

Сучасний етап реформування організації судових органів та наповнення їх діяльності новітніми процесуальними інструментами стало можливим із прийняттям змін до Конституції України від 2 червня 2016 р. Зокрема, п. 8 ч. 2 ст. 129 Основного Закону було викладено в новій редакції. На цій підставі держава гарантує право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. Але необхідно звернути увагу на п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України в редакції до 02 червня 2016 р., згідно з яким забезпечувалося, зокрема, апеляційне оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом. Однак фактично і в редакції Основного Закону до 2 червня 2016 р., і в редакції від 2 червня 2016 р. відповідно йдеться про забезпечення права на апеляційний перегляд справи.

Зупинимось на понятті «забезпечення права» в контексті цього дослідження. На наш погляд, поняття «забезпечення права» за своїм змістом є більш широким, ніж поняття «право», оскільки воно передбачає, крім самого «права», також і гарантований державою механізм його реалізації, тобто державну підтримку можливості оскарження судового рішення. Забезпечення права на апеляційний перегляд справи включає як можливість оскарження судового рішення, так і обов'язок суду прийняти та розглянути подану апеляційну скаргу. З урахуванням найвищої юридичної сили Конституції України, держава

гарантує і забезпечує реалізацію права на оскарження у більш широкому розумінні, ніж у відповідних процесуальних законах та розширює коло учасників судового процесу, яким забезпечується конституційне право на оскарження судових рішень.

На наш погляд, відповідні редакції п. 8 ч. 3 і п. 8 ч. 2 ст. 129 Основного Закону потребують детального аналізу. Загалом апеляція (лат. *appellatio* – звернення) – оскарження ухвали, рішення, вироку або постанови нижчої судової інстанції перед вищою. Під апеляцією розуміється одна з форм оскарження судових рішень у цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справах до суду вищої (апеляційної) інстанції, що має право переглядати справу. Апеляційна інстанція переглядає справу як із фактичних, так і з юридичних підстав, але в межах скарги, поданої стороною в процесі. Крім того, метою апеляційного розгляду є перевірка правильності рішення суду першої інстанції, а не повторний розгляд справи по суті.

Суттєвим з правової точки зору є дослідження поняття «перегляд». Довідкові видання тлумачать його одностанно – дія за значенням, огляд, ознайомлення з чим-небудь («Апеляційне провадження», 1998: 32). У юридичному розумінні перегляд – це дії суду вищої інстанції щодо розгляду апеляційної скарги та перевірки рішення суду нижчої інстанції («Багатомовний...», 2012: 49). Поняття «апеляційне оскарження» в юридичній літературі розуміється як звернення заінтересованої особи до суду апеляційної інстанції з метою перегляду судового рішення, яке не набрало законної сили («Питання...», 2011: 343).

Таким чином, поняття «апеляційний перегляд» та «апеляційне оскар-

ження» не є ідентичними у правовому розумінні. Апеляційний перегляд – це, по-перше, дії суду, змістом яких є перевірка на підставі норм відповідного процесуального законодавства рішення суду першої інстанції, яке не набрало законної сили, по-друге, така перевірка проводиться виключно судом апеляційної інстанції, і по-третє апеляційний перегляд є різновидом перегляду судових рішень.

У свою чергу, поняття «апеляційне оскарження» наповнено іншим правовим змістом. По-перше, можливим початком апеляційного оскарження є факт подання апеляційної скарги заінтересованою особою, по-друге, факт подання апеляційної скарги лежить у межах дискреції такої особи, по-третє, це поняття процесуально регламентує незгоду заінтересованої особи із судовим рішенням першої інстанції та по-четверте, є передумовою запуску перегляду судового рішення в апеляційному порядку. Отже, унормування саме апеляційного перегляду справи як конституційної гарантії держави у п. 8 ч. 2 ст. 129 Основного Закону є виправданим і юридично правильним.

З метою більш глибокого вивчення поняття «апеляційний перегляд» необхідно провести його аналіз з точки зору інституту процесуального права. Як зазначає професор І.А. Галаган, у будь якій матеріально-правовій галузі наявні процесуальні утворення (інститути) або навіть процесуальні норми, які, будучи укріпленими в зміст матеріально-правових інститутів, тим не менше, виконують важливі функції процедурного забезпечення реалізації останніх (Галаган, 1985: 46). Тому доцільно звернутися до напрацьованих теорії права та з'ясувати загальнотеоретичні критерії фокусування правових норм в інститути. Так, інститут права

визначається як сукупність досить відокремлених юридичних норм, які регулюють найбільш однорідні суспільні відносини у самій галузі права і тісно пов'язані між собою. При цьому в основі об'єднання норм у правові інститути лежить критерій однорідності предмета регулювання таких норм, їх взаємозв'язок та віднесення до однієї правової галузі (Мельник, 2001: 130).

Інші дослідники вважають, що в основі побудови системи права (відповідно й окремих складових цієї системи) знаходяться такі критерії, як предмет правового регулювання та метод правового регулювання (використовують у їх єдності і взаємодії), які є системоутворюючим фактором. Саме специфічність однієї групи суспільних відносин у порівнянні з іншими є причиною виникнення відповідних нормативно-правових інститутів (Борисова, 2006: 156).

Дійсно, наприклад, у цивільному процесі є інститути, які регламентують будь-яку загальну для всіх цивільно-правових відносин окрему сторону (представництво, процесуальні строки, оскарження тощо). Отже, правовий інститут процесуального права доцільно розглядати як відносно невелику спільність норм, специфіка, автономність і спрямованість яких може існувати як у рамках однієї процесуальної галузі права, так і виходити за межі однієї галузі права. При цьому окремі так звані змішані (комплексні) інститути можуть містити норми, які є властивими для різних галузей права.

Наявність змішаних інститутів можна пояснити впливом інших галузей та одну із галузей права та на однорідність відносин, які регулює ця галузь права. Зокрема, у цивільному праві присутні норми конституційного, адміністративного, фінансового,

трудового, сімейного, цивільного і цивільно-процесуального законодавства, в адміністративному – конституційного, фінансового законодавства, у господарському процесі – конституційного, адміністративного, банківського та власне господарського права.

Висновки і перспективи.

Теорія судоустрою має у своєму арсеналі досить багато напрацювань, пов'язаних із апеляційним переглядом справи. Водночас більшість досліджень проводилися до прийняття змін до Конституції України від 2 червня 2016 р. (щодо правосуддя) та відповідного корегування законодавчої бази – Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та норм процесуального законодавства в цьому аспекті. Одержані узагальнення можуть бути не лише основою для подальших наукових розвідок у сфері судоустрою, а й забезпечують достатньо новий вектор новітніх досліджень. Тому актуальним буде дефінування апеляційного перегляду справи на підставі цього дослідження. Отже, виходячи з наведеного, на наш погляд, апеляційний перегляд справи – це інститут процесуального права, на основі норм якого та на підставі верховенства права здійснюється перевірка судових рішень, які не набрали законної сили, з метою виконання завдань судового процесу, тобто встановлення або спростування факту порушення норм матеріального та(або) процесуального права.

Список використаних джерел

1. Ілюпол І.М. Апеляційне провадження у цивільному процесі: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса. 2018. 20 с.

2. Кайдашев Р.П. Юридична природа апеляційного провадження в адміністративному процесі України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2015. № 17. Том 1. С. 112–114.
3. Чернушенко Є.А. Апеляційне оскарження в цивільному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса. 2004. 22 с.
4. Коваленко Є.Г., Маляренко В.Т. Кримінальний процес України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 712 с.
5. Апеляційне провадження. Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана. 1998. Т. 1: А–Г. 672 с.
6. Словник української мови: в 11 томах. Том 5. 1974. 840 с.
7. Багатомовний юридичний словник-довідник / І.О. Голубовська, В.М. Шовковий, О.М. Лефтерова та ін. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». 2012. 543 с.
8. Питання цивільного процесу у практиці Верховного Суду України (1961–2011 рр.) / В.В. Комаров. Харків: Право. 2011. 536 с.
9. Галаган И. А. Процессуальные нормы и отношения в советском праве (в непроцессуальных отраслях): монография. Воронеж: Издательство ВГУ. 1985. 206 с.
10. Мельник П.В. Правознавство: навчальний посібник. Ірпінь: Академія ДПС України. 2001. 309 с.
11. Борисова Л.Н. Юридический процесс и юридическая процедура как категории права. Правовая политика и правовая жизнь. Саратов. 2006. № 2. С. 156–166.
2. Kaidashev, R.P. (2015). Yurydychna pryroda apeliatsiinoho provadzhennia v administratyvnomu protsesi Ukrainy [Legal nature of appellate proceedings in the administrative process of Ukraine]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. SeriiiaYurysprudentsiia, 17(1): 112–114 (in Ukrainian).
3. Chernushenko, Ye.A. (2004). Apeliatsiine oskarzhennia v tsyvilnomu protsesi Ukrainy [Appeal in civil proceedings of Ukraine]. Odesa, 22 (in Ukrainian).
4. Kovalenko, Ye.H. & Maliarenko, V.T. (2008). Kryminalnyi protses Ukrainy [Criminal procedure of Ukraine]. Kyiv: Yurinkom Inter, 712 (in Ukrainian).
5. Apeliatsiine provadzhennia. Yurydychna entsyklopediia [Appeal proceedings. Legal encyclopedia]: u 6 t. / red. kol. Yu.S. Shemshuchenko (vidp. red.) ta in. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M.P. Bazhana, 1: A–H, 672 (in Ukrainian).
6. Slovyk ukrainskoimovy [Dictionary of the Ukrainian language] (1974): v 11 tomakh. Tom 5, 840 (in Ukrainian).
7. Bahatomovnyi yurydychnyi slovnyk-dovidnyk [Multilingual legal dictionary-reference] / I.O. Holubovska, V.M. Shovkovyi, O.M. Lefterovatain. Kyiv: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskyiuniversytet», 543 (in Ukrainian).
8. Pytannia tsyvilnoho protsesu u praktyt-si Verkhovnoho Sudu Ukrainy [Issues of civil proceedings in the practice of the Supreme Court of Ukraine] (1961–2011) / V.V. Komarov. Kharkiv: Pravo, 536 (in Ukrainian).
9. Halahan, Y.A. (1985). Protseessualnye normy y otnosheniya v sovetskom prave (v neprotsessualnikh otrasliakh) [Procedural norms and relations in Soviet law (in non-procedural branches)]. Voronezh: Yzdatelstvo VHU, 206 (in Russian).
10. Melnyk, P.V. (2001). Pravoznavstvo [Legal science]. Irpin: Akademiia DPS Ukrainy, 309 (in Ukrainian).

References

1. Iliopol, I.M. (2018). Apeliatsiine provadzhennia u tsyvilnomu procsezi [Appeal proceedings in civil proceedings]. Odesa, 20 (in Ukrainian).

11. Borysova, L.N. (2006). Yurydycheskyi protsess y yurydycheskaia protsedura kak katehoryy prava. Pravovaia polytyka y pravovaia zhyzn [Legal process and legal procedure as categories of law. Legal policy and legal life]. Saratov, 2: 156–166 (in Russian).

A.A. Nesterenko (2020). APPELLATE REVIEW OF THE CASE IN THE LATEST FORMAT OF LEGISLATION. *Law. Human. Environment*, 11(4):88-94.

<https://doi.org/10.31548/law2020.04.011>

Summary. *The science of the judiciary clearly outlines the problem of appellate review of court decisions. However, the ambiguity of the scientific perception of this issue is due to the fact that the concept of «appellate review» is embedded in quite different interpretations, which differ both in the point of view of scientific research and the results of theoretical developments.*

The special scientific literature does not distinguish between the concepts of «appellate proceedings» and «appellate review», in fact equating them. The appellate review is a special, independent, control function, which is carried out for the implementation of the appellate court procedural powers to review a court decision that has not entered into force.

At the same time, an appellate review (appellate proceedings) is a stage of review of a court decision that has not entered into force by the appellate court for the purpose of uniform and correct application of substantive and procedural law on the basis of an appeal.

The appellate review of the case is an institution of procedural law, on the basis of which and on the basis of the rule of law is the review of court decisions that have not entered into force, in order to the fact of violation of substantive and (or) procedural law.

Keywords: *appellate appeal, appellate review of the case, appellate complaint, provision of law, institute of law, court of appeal*
